

YU ISSN 0027-8084
UKD 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXII/1–2

БЕОГРАД
1997

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXXII (нова серија)

Св. 1-2 (1997)

САДРЖАЈ

Граматика

Поводом заменица <i>сав</i> , <i>сваки</i> (и сродних речи) (ИРЕНА ГРИЦКАТ) . . .	1
Дистрибуција и правила употребе партикула „и“ и „ни“ у српском књижевном језику (МИЛОШ КОВАЧЕВИЋ)	7
О узрочном значењу конструкције <i>у</i> + локатив (ДУШКА КЛИКОВАЦ) .	26
Конструкција <i>йод</i> + акузатив с временским значењем (СРЕТО ТАНАСИЋ)	38

Лексикологија и лексика

Поводом петнаестог тома Речника САНУ (ЕГОН ФЕКЕТЕ)	45
Универбација (ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ)	52
О термину <i>машља</i> (ВИДАН НИКОЛИЋ)	64
Неколико напомена о именици <i>күзџ</i> (МИЛАН ДРАГИЧЕВИЋ)	68

Језик и стил

Примена теорије језичке личности у језичким истраживањима (СТАНА РИСТИЋ)	73
Дијалекатске особине у писаној речи Десанке Максимовић (А. ПЕЦО) .	88
Развојни правци лингвистике текста (МИЛОСАВ Ж. ЧАРКИЋ)	98

Правопис

Терминолошка творба и правопис (РАДОЈЕ СИМИЋ)	121
---	-----

In memoriam

Др Бранислав Милановић (1911-1977)	127
--	-----

ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ
(Железничка техничка школа, Београд)

УНИВЕРБАЦИЈА

У раду се наводе различите дефиниције универбације и универбата. Полазећи од најуже дефиниције, наводе се универбати забележени у постојећим описним речницима српскохрватског језика, као и примери нађени у новијим књигама и периодици.

Појава попуњавања речника речима које се јављају у улози синонима синтагми у лингвистичкој литератури именује се различитим терминима: *универбација* (рус. *универбация*, фр. *univerbatio*, шпан. *univerbació*¹), *универбизација*², *универбализација*³, *кондензација*⁴ (рус. *синтетическое сжатие, стяжение, конденсация*⁵), *семантичка кондензација*⁶, *брахилогизација*⁷, *суфиксална сујстанијивизација*⁸.

Појам универбације, који је у науку увео А. Исаченко⁹, а у славистици је раширен највише захваљујући М. Докулилу¹⁰, одређује се различито. При дефинисању универбације лингвисти овом термину дају уже или шире значење. Треба разликовати универбацију у најширем смислу, као општу тенденцију која своју основу има у принципу језичке економије (тзв. комуникативна функционалност), и која се јавља на свим језичким нивоима и има системски карактер, од универбације у ужем смислу. Под универбацијом на лексичком нивоу у лингвистичкој литератури се сматра:

¹ Шимчук 1972: 167, Лопатин 1978, Сигалов 1978: 56, Оташевић 1988: 12, Оташевић 1996: 57. У Симсон 1969: 667 овај термин има друго значење.

² Босак 1984, Босак 1987, Хелцл 1963, Хоралек 1967, Каранфиловски 1985, Брапцова 1986, Кучерова 1973а, Кучерова 1973б, Маројевић 1986, Једличка 1969, Ристић 1995.

³ Подражанска 1983: 125.

⁴ Верешчагина 1982: 53.

⁵ У Лопатин 1978: 72 ови се термини наводе као синоними термина *универбација*, који аутор једино користи. На њих се указује и у Бојаркина 1983: 97–98.

⁶ Земска 1973: 408, Георгијева 1980: 128–129, Мискевич 1977: 112–115.

⁷ Босилков 1980: 144.

⁸ Сигалов 1978: 56.

⁹ Исаченко 1956.

¹⁰ Докулил 1962.

1) творба монолексемних номината на основу вишечланих (мотивисаних) назива, и то:

- а) деривацијом (*неујџронска бомба — неујџронка*)
- б) супстантивизацијом (*разредни сџарешина — разредни*)
- в) синегдохом (*јредмеџи од сребра — сребро*)
- г) композицијом (*играч јрве лиге — јрволигаш*)

2) симплификација вишечланих назива

- а) контекстна (*влада СРЈ — Влада*)
- б) скраћивањем (*Срјска академија наука и уметности — САНУ*).

Најуже дефиниције продуктом универбације (универбатом) сматрају само такву мотивисану реч са којом упоредо постоји синонимна синтагма (с мотивишућом речју у својем саставу), која има карактер устаљене језичке номинације¹¹. При претварању атрибутивне синтагме у суфиксалну реч идентификујући члан синтагме (*identifizierende* — по терминологији Јана Розвадовског; *класификујући члан* — код Даниленкове¹², а *сџецификаџор* код Земске¹³) испушта се, а његову функцију преузима суфикс који се додаје диференцијалном члану синтагме (*unterscheidende*)¹⁴.

Неки лингвисти под универбацијом сматрају и замену описног израза изведеницом:

алиментштик — оној што плаќа алиментација¹⁵.

Овакво ширење универбације замагљује разлику између универбата и „обичних“ афиксалних деривата.

Универбацијом се аналитички (рашчлањени) називи замењују синтетичким¹⁶. Волков и Сењко у овоме виде додиривање тежње ка економији синтетичких средстава са тенденцијом ка регуларности и (једнотипности) унутарјезичких односа, јер је рашчлањена форма синтагматских назива у противречности са целовитошћу и јединством њихове номинативне функције. Губљење језичке рашчлањености води ка згушњавању семантичког садржаја у оквиру једне речи и самим тим ка језичком аутоматизму: једно значење — један облик. У овим случајевима језик се потчињава општем закону дијалектике према коме се конфликт између новог садржаја (у овом случају — јединства значења номината) и старе форме (рашчлањеност номината) завршава победом новог значења¹⁷.

¹¹ Лопатин 1978: 73, Земска 1979: 109.

¹² Даниленкова 1979: 38–39.

¹³ Земска 1973: 408.

¹⁴ Сигалов 1978: 56.

¹⁵ Каранфиловски 1985: 41.

¹⁶ Кучерова 1973б: 3.

¹⁷ Волков и Сењко 1983: 49–50.

За Е. Кучерову универбацијом се не уклања противречност између јединства садржаја и двочланости форме. Универбација уклања само рашчлањеност форме, док двочланост остаје јер творбена структура сваке изведене речи мора бити двочлана¹⁸. Специфичност универбата као нових речи састоји се у новој творбеној обради раније именованог садржаја¹⁹.

Често се универбација везује за разговорни језик²⁰ или чак само за жаргон²¹, мада се универбати срећу и у стилски неутралним текстовима²². Перцепција кондензованих номината²³ може бити праћена осећањем извесне непуновредности, што је условљено њиховом номинативном несамосталношћу. У комуникативном акту они су факултативни, замена „правих“, језичком традицијом признатих назива који стоје за већином универбата. Међутим, сами комплексни номинати, у случајевима када се појаве њихове скраћене замене, све ређе се користе. Широко и интензивно укључивање универбата у неутралне контексте потискује рашчлањене номинате на периферију књижевног језика, где се претежно употребљавају у службеном или пословном стилу²⁴. Употреба једног пуног назива у књижевности и публицистици је сасвим неутрална и означава удаљавање аутора од предмета писања, поглед са стране²⁵.

У журналистици универбати се користе заједно са официјелним називом с циљем регуларног смењивања стандардних и експресивно обојених варијанти, што је карактеристично за језик новина²⁶.

Тестирајући три **портабилца** у последњих недељу дана, научио сам да ценим четрнаест-инчне мониторе. (...) Али, кад оставим по страни сићушна слова, главобољу и подочњаке, **портабилци** су у свему превазишли моја очекивања. (...) Све већи број људи престаје да сматра **портабилни рачунар** резервном машином ограниченог капацитета (...). Данас је **портабилни рачунар** знак успешног пословног човека. (...) Тијев **портабилац** је довољно јак да обавља све послове који вам могу затребати. (*Персонални рачунари 108*, 35–38).

Универбати могу бити употребљени са нијансом презира. Ако означавају нешто „своје“, уобичајено, могу имати и нијансу одобра-

¹⁸ Кучерова 1973а: 111–112.

¹⁹ Брашцова 1986: 199.

²⁰ Верешчагина 1982: 53, Земска и др. 1981: 20.

²¹ „Универбација као творбени поступак (петиљетни план — пятиљетка) у руском језику је шире распрострањена и у разговорној варијанти књижевног језика, док се у српскохрватском језику засад среће само у жаргону (Студентски град — Студењак)“ (с. Маројевић 1986: 33).

²² Мискевич 1981: 113.

²³ О универбацији са психолошког становишта в. Трестерова 1980: 74–76.

²⁴ Мискевич 1981.

²⁵ Виноградова 1984: 47.

²⁶ Виноградова 1984: 53.

вања²⁷. Чести су у говору различитих социјалних група обједињених општим интересом, послом итд. Функционишу у релативно уској средини и носе јасан знак фамилијарности²⁸. Због овакве њихове употребе (у социјалном и професионалном жаргону) неки лингвисти сматрају да их у речнике треба уносити с пажњом²⁹.

Универбати који замењују синтагме које је могуће заменити још рашчлањенијим синтагмама биће назване секундарним универбатима (*малокалибарка — малокалибарска пушка — пушка малог калибра*).

Универбатима типа *неуџиронка* често су аналогни супстантивати — супстантивизирани придеви издвојени из атрибутских синтагми елиминацијом именице. Функционална једнакост супстантивизације и суфиксалне деривације овде је потпуна: комплексни номинат замењује се једном речју. Синтагме еквивалентне супстантиватима су семантички рашчлањени номинати, док су супстантивати синкретички номинати³⁰.

У описне речнике српскохрватског језика уврштен је изванредан број универбата (најуже схваћених), понекад без икаквих стилских одредница.

малокалибарка и **малокалибарка** ж *пушка малог калибра*. — Тек кад се добро савлада малокалибарку, тада треба пријећи на војничку пушку (Андрашић Д. 1, 91). Тамо је прошле јесени асчекивао омрзнуте ваздушне пирате са малокалибарком стрелац и голубар Бошко Марковић (Стевановић Д., НИН 1959, 423/4) (с. Речник САНУ, XII, 42).

логаритмаљка ж *нераспр. в. логаритамске таблице (под логаритамски изр.)*. — Имамо логаритмаљка сложених (Павлин., РЈА) (с. Речник САНУ, XI, 532).

лебрњак, -ака м. *нераспр. в. лебрњи прозор (под лебрњи)*. (с. Речник САНУ, XI, 272).

реалка ж *а. тшћ средње школе у којој су се претешно проучавале езактне науке (мајемајка, физика, хемија и др.)*. — У реалку га је уписао отац. *Андр. И.* Свршио је у Љубљани реалку и пошао ... у Беч да учи технику. *Барац. б. реална гимназија. К. Рј.* (РМС)

У речнику страних речи Б. Клаића³¹ уз малобројне универбате обично се указује на професионални жаргон коме припадају.

масовка (...) у филмском језику велика масовна сцена, приказ у којем наступају велике масе статиста (стр. 854).

У речнику нових речи Јована Ћирилова³² налази се само неколико оваквих речи:

²⁷ Виноградова 1984: 48.

²⁸ Виноградова 1984: 41–43.

²⁹ Лопатин 1978: 80.

³⁰ Земска 1973: 413, Кучерова 1973: 3, Бојаркина 1983: 97–98.

³¹ Клаић 1984.

³² Ћирилов 1991.

документарац документарни филм, филм снимљен о некој истинитој животној појави, без учешћа глумаца (стр. 46).

порнић (...) жаргонски израз који је готово стекао статус књижевног општег назива за порно-филмове и књиге, поникао у Загребу, а затим се проширио на цело српскохрватско језичко подручје. На тај начин (додавањем наставка *-ић*) настале су и друге речи (в. *кришић*, *цршић*, *љубић*) (стр. 168).

У *Речнику нових речи* Ивана Клајна универбата је знатно више:

анонимац м *анонимна особа, анонимус*

бувљак м *фам. бувља пијаци*

групњак м *шатр. грујни секс*

дискаћ м (*Гир.*; *Клаић*: *дискач*) *фам. диско-клуб*

културњак м *фам. културни радник*

љубић м (*Гир.*) *сенциментални љубавни роман*

народњак м (*уп. САНУ*) *1. народна песма, обично новокомпонована*

насловница ж *насловна страна*

нуклеарка ж *нуклеарна централа*

перверзњак м *фам. перверзан човек*

позоришњак м *фам. човек из позоришта, позоришни уметник*

половњак м *фам. половни аутомобил*

порнић м (*Гир.*) *порнографски филм или роман*

самохотка ж *самоходно артиљеријско оруђе*

саобраћајка ж *фам. саобраћајна незгода*

скандинавка ж (*Гир.*) *укришеница у којој су дефиниције уписане у сам дијаграм, умесило црних поља³³*

слободњак м *фам. слободан ударац (у фудбалу)*

снајперка ж *фам. снајперска пушка*

студењак м *фам. студентски град, студентско насеље*

тенисица ж *илајинена играчка с гуменим ђоном, какву носе тенисер³⁴*

тениска ж = *тенисица*

хулахопке ж *мн. (уп. хулахупке, Клаић) хулахой чараше*

цртаћ м (*Гир.*) *фам. цртани филм*

цртић м (*Гир.*) = *цртаћ*

швајцарац м *фам. швајцарски франак*

³³ У југословенској енигматици уз термин *скандинавки* уобичајени су термини *скандинавска укришеница* и *скандинавске укришене речи*.

³⁴ + *тениски*, -а, -о: Изр. *тениска патика* = *тенисица*. *тенис-патика* ж = *тенисица*. — Тамо је пажњу привукао пре свега својим облачењем (фармерке и тенис патике на концертном подијуму). *На.* (стр. 320)

Последњих година међу новим речима све је више универбата (у најужем смислу). Могуће их је поделити на више формалних типова³⁵. Најчешћа су два:

1. на пуну основу „спецификатора“ додаје се суфикс (*групни секс — групњак*)
2. на крњу основу „спецификатора“ додаје се суфикс (*ванлинијац — ванлинијски превозник*).

Најбројнији су универбати са суфикцима *-иц*, *-ак* и *-јак*, што се види из примера који следе.

АНОНИМКА — АНОНИМНА ДОСТАВА: Учини ми се да однекуд кезећи му се посматра Кривовирац и сви његови стари другари из провинције који му ломе врат анонимкама. (Живорад Лазић: *Маршалова деца*. Београд 1989, 80).

БЕЛОПОЉАЦ — БЕЛОПОЉНИ ЛОВАЦ: Померање е-пешака до е4 или фијанкетирање белопољаца (*НИН 2402*, 65).

БЕНЗИНАЦ — БЕНЗИНСКИ МОТОР: Мотор ће бити у две верзије: бензинац и дизел (*Демократија 8*. фебруар 1997, 11).

ВАНЛИНИЈАЦ — ВАНЛИНИЈСКИ ПРЕВОЗНИК: И међу ванлинијским превозницима има оних који не поштују законске норме. Али заиста је смешно што „Ласта“ и „Загребачки транспорти“ баш таквима пружају услуге на својим станицама док остале поштене ванлинијце удаљавају са својих станица и до 50 километара (*Радио-ТВ ревија 1149*, 35).

ВИСОКОТОНАЦ — ВИСОКОТОНСКИ ЗВУЧНИК: Двосистемска кутија (...) састоји се од две бас јединице и високотонца (*НОН 583*, 46).

ГЕНЕРАЛКА — ГЕНЕРАЛНА ПРОБА: Ништа није спремно! Ако хоће да зна, имао је генералку, али није ишло (Тихомир Левајац: *У кругу светилњке*. Београд 1990, 128).

ГЕНЕРАЛШТАБАЦ — ГЕНЕРАЛШТАБНИ ОФИЦИР: А, ти си та протува и краљевски генералштабац који би хтео да се увуче у наше редове (Милан Трешњић: *Време разлаза*. Од Бриона до Карађорђева. Београд 1989, 17); Начелник штаба био му је потпоручник Прелић, говорило се генералштабац, родом из Зворника (Антоније Исаковић: *Трен 1. Казивање Чейерку*. Београд 1983, 124).

ГОДИШЊАК — ГОДИШЊИ ОДМОР: Испод фасаде одлуке да ћу „годишњак“ жртвовати у трагању за другаром шћућурила се идеја да спојим корисно с лепим.

ГРУПЊАК — ГРУПНИ СЕКС: Изгледа да је страст за „групњацима“ у великој моди (*Еројшика 31*, 46). Нисам успјела у групном

³⁵ Универбате са суфиксом *-ка* Е. В. Красиљникова (1981: 156–157) дели на 7 формалних типова. Слична подела наводи се и у Микевич 1977: 113–115.

сексу! Судионици тог групњака били су моји пријатељи, ја и кондом (*Еројшика* 32, 114). Кренули [смо] једне вечери на групњак. Беше нас пет парова и једна девојка приде (*Еројски додир*, јул–август 1988, 7).

ДАЉИНАЦ — ДАЉИНСКИ УПРАВЉАЧ: Савршени даљинац [наслов] Даљински управљач на „Фишеровом“ FVC-30 осаммилиметарском камкордеру (*НИН* 2243, 63). И набавка је максимално поједностављена. Притиснеш једно дугме (даљинац), друго (телефон) и роба стиже право у ваш стан (*Демократија* 12–13. април 1997, 2). Понекад муж устане из постеље. То значи да му се покварио даљинац (*Нисам ту, али радим на њоме. Избор најбољих њрича са VII конкурса за крајћку њричу на једној сџрани*. Београд 1994, 28).

ДИГИТАЛАЦ — ДИГИТАЛНИ ЧАСОВНИК: Боба је притиснула дугме и на свом дигиталцу — 9.18 (*Еројшика* 62, 38).

ЕЛЕКТРОНКА — ЕЛЕКТРОНСКА ЦЕВ: Шта ћу с тобом | у уличној вреви, | сред аутомата | и електронки (Бранко Хофман: *Би.џе.* Нови Сад 1987, 26).

ЈАВЊАК — ЈАВНА КУЋА: Уплашено ширењем сиде и забринуто због негативног ефекта бордела на углед државе, више истакнутих политичара изјаснило се за укидање 37 јавњака који раде с дозволом државе (*Дуга* 375, 43).

КАУБОЈАЦ — КАУБОЈСКИ ФИЛМ: Тамо сам ја некада учествовао као финансијер неких „каубојаца“ (*Периској* 2, 27).

КОМПАТИБИЛАЦ — КОМПАТИБЛНИ КОМПЈУТЕР: У Југославији је вирус откривен на рачуналима типа Atari ST, Amiga и IBM PC компатибилцима (*Сџарџ* 518, 82); Набављају РС-компатибилце у иностранству (*Сџарџ* 521, 78).

КОНЗУЛАРАЦ — КОНЗУЛАРНИ СЛУЖБЕНИК: Један млади колега, конзуларац, још приправник (...). Тај млади службеник дипломатије заборавио је да ми се обрати са *друже* (Милан Трешњић: *Време разлаза*. Од Бриона до Карађорђева. Београд 1989, 33). Уживао [сам] третман најбољег конзуларца и изузетно доброг познаваоца конзуларних послова (*Барске новине* 141, 33).

КОНСЕКУТИВАЦ — КОНСЕКУТИВНИ ПРЕВОДИЛАЦ: Жан Петковић је, као консекутивац, преводио делегацијама ВССУ у иностранству и страним делегацијама у Југославији (*Преводилац. Часојис удружења научних и сџручних ѡреводилаца СРбија 1/89*, 59). Дневник нема никаквих литерарних, путописних и других претензија, већ само да буде подсетник доживљаја једног консекутивца (*Преводилац 1/89*, 61).

КУЛТУРЊАК — КУЛТУРНИ РАДНИК: Створена је група млађих културњака који су жељели да и политичким ангажманом мијењају увјете у којима раде. Хавел је постао уредник часописа „Твар“ у којем су радили још неки млади културни радници (*Сџарџ* 525, 52).

ЛИКОВЊАК — ЛИКОВНИ УМЕТНИК: То је и међу уметницима доводило бар до апатије, ако не и протеста (чему ликовњаки нису склони) (*НИН* 2067, 36); Младог радника је изигравао тада врло тренди ликовњак Де Стил Марковић (*Сџарџ* 500, 96).

ЛИЧЊАК — ЛИЧНА КАРТА: Само се сећам духа нечег званичног што се увијало око њега, иако би се смешио, враћајући мајци личњак (Момчило Селић: *Изгон*. Горњи Милановац — Београд 1989, 74).

ЛОНГПЛЕЈКА — ЛОНГПЛЕЈ(-)ПЛОЧА: Војвођанима не преостаје друго до да послушају свој делегатски парламент који од легос (...) и не емитује ништа осим већ увелико издеране лонгплејке са медијском „рашомом и јадом“ (*Демократија. Листи Демократиске странке* 18, 15).

МАСОВКА — МАСОВНА СЦЕНА: Требала је то бити масовка какву камере до сада нису забиљежиле (*НИН* 2258, 17).

МАШИНАЦ — МАШИНСКИ ЈЕЗИК: Одушевљење је помало спласло када сам испробао „Галактички рат“, игра је била дивно графички решена и занимљива али и спора — чак ако напишемо игру на „машинцу“ (*Галаксија* 176, 25).

МИНИМАЛАЦ — МИНИМАЛНИ ЛИЧНИ ДОХОДАК: Није ли нормално да чланови колектива више воле непоштеног директора, који им осигурава добра примања, него „чистунца“ и поштењачину, али који не зна сваки мјесец осигурати ни „минималац“ (*Стиари* 496, 58); У издавачкој кући где радим на минималцу сам већ годину дана (Аристид Теофановић: *Писма јересионичком листу. Примена живојиа (За рубрику „Стирах и дрхџање“)*. Београд 1992, 207); Уместо да од минималца унапред купе гардеробу деци и одраслима (*Демократија* 12–13. април 1997, 2).

МИСИОНАРАЦ — МИСИОНАРСКИ ПОЛОЖАЈ: Наместим се у један добар стари мисионарац и таман нацентрирам, кад један мачор (...) скочи ваљда с ормана на мене (Бранко Димитријевић: *Нећемо о политинци*. Београд 1985, 211).

МУЛТИМЕДИЈАЛАЦ — МУЛТИМЕДИЈАЛНИ УМЕТНИК: Ови стихови отпјевани у кабаретно-диксилендском стилу само су једна од седамнаест сличних проука које је загребачки мултимедијалац Давор Сламниг направио како би замијенио стереотипне одговоре телефонских секретарица (*Стиари* 518, 86).

МУЛТИНАЦИОНАЛКА — МУЛТИНАЦИОНАЛНА КОМПАНИЈА: Од њена настанка (...) не престаје бјесомучни рат мултинационалки. Јер трустови, конзорцији и сав тзв. крупни капитал који свугдје прво прогурају произвођачи крупне опреме, претендирајући на прве и големе суперпрофите (*Стиари* 511, 29).

НАСЛОВНИЦА — НАСЛОВНА СТРАНИЦА: Прва жена с насловнице (*Еројшка* 43, 109).

НАСЛОВЊАК — НАСЛОВНА СТРАНИЦА: Тешко је претпоставити што је самозваним цензорима из ГК ССОХ засметало — да ли фотка Ивице Буљана на насловњаку (...) или штогод треће (*Стиав* 16, 6).

НЕОНКА — НЕОНСКА СВЕТИЉКА: Густе кров од грана (...) није пропуштао ни кишу, ни звезде, ни лукаве парковске неонке (Ве-

лимир Ђургус Казимир: *Првих њећ година и смрт Хаила Селасија*. Београд 1988, 63).

НУКЛЕАРКА — **НУКЛЕАРНА ЕЛЕКТРАНА**: Да бисте имали капацитет што га има једна нуклеарка као што је „Кршко“ (...) треба вам око 1,5 термалка или 2 хидроелектране (*Стиарић 489, 64*); У нуклеарки Кмелници процурела [је] цев за довод паре (*НИН 2393, 44*).

ПЕРСОНАЛАЦ — **ПЕРСОНАЛНИ КОМПЈУТЕР**: Процијењено је, наиме, да ће „ТИМ 011“ (...) стајати (...) осам пута мање од „персоналаца“ истих перформанса (*Стиарић 503, 91*); Било је неопходно набавити нове, сувремене и моћније „персоналце“ (*Стиарић 492, 94*).

ПЛАСТИЧЊАК — **ПЛАСТИЧНИ ЕКСПЛОЗИВ**: Исто важи и за експлозиве — терористи највише воле пластичњаке (*Свети 112, 23*).

ПЛУЋАШ — **ПЛУЋНИ БОЛЕСНИК**: Ти хипици ... њихова исусовска коса, (...) сви мршави и слабашни и шенави као да су ... плућаши (*НОН 671, 40*).

САОБРАЋАЈКА — **САОБРАЋАЈНА НЕСРЕЋА**: Питао сам о повређеном кога су сместили код нас. — Саобраћајка? — рекао сам, потпуно уверен да ће моја претпоставка бити потврђена (Веселин Мишњић: *Болест вајара Гаријела*. Београд 1989, 19); Но, мање оштећење предње лијеве стране у „саобраћајки“ никад није било добро поправљено, па је ауто продан (*Стиарић 518, 71*); Они су ми саветовали да искористим несретан случај (саобраћајку) и тражим продужење (*НОН 566–567, 19*).

СЛОБОДЊАК — **СЛОБОДНИ ПЕШАК**: Сада црног д-слободњака подржава колега на ц4 (*НИН 2402, 65*).

СОЛАРКА — **СОЛАРНА ЕЛЕТРАНА**: За соларке у Винчи важи један закон, а за нуклеарце други (*НИН 1882, 41*).

СПЕЦИЈАЛКА — **СПЕЦИЈАЛНА МАПА**: Адлер извади специјалку руског подручја из џепа у вратима и пажљиво је проучи (Waltraff Günter: *На самом дну*. Загреб 1986, 193).

СПОЉНОТРГОВИНАЦ — **СПОЉНОТРГОВИНСКИ ПРЕДСТАВНИК**: Такво дело би било од користи садашњим и будућим генерацијама спољнотрговинаца, јер (...) сматрам да је тако нешто неопходно свима онима који желе да се баве овим послом, поготово што данас међу спољнотрговинцима има и таквих који не би могли успешно да продају ни семенке пред фудбалским стадионима (*Дуга 375, 7*).

СТАМБЕНИЦА — **СТАМБЕНА ЗГРАДА**: Ни високе стамбенице о којима је овде слово нису капије по коришћењу (Живојин Кара-Пешић: *Дорасић за браву*. Београд 1986, 125).

СТАМБЕЊАЧА — **СТАМБЕНА ЗГРАДА**: Једнопородична кућа није више потајна злаћана чежња. (...) Њено повампирење свуд у свету исход је безочности заговорника колективних стамбењача (Живојин Кара-Пешић: *Дорасић за браву*. Београд 1986, 129). Голема колико неколико звоника заједно, данашња стамбењача нас ипак наговара ни на богослужење ни на човекољубље (*Исто, 132*).

СТАЦИОНАРАЦ — СТАЦИОНАРНИ ЧЕКРК: Штапови су намењени за лов струнама носивости 16 до 18 либри (...); 16, 20, 30 и 50 либри — за мултичекрк и 20 lb — за стационарац (*Риболовички ревија* 10/97, 15).

ТЕРМАЛКА — ТЕРМАЛНА ЕЛЕКТРАНА: Да бисте имали капацитет што га има једна нуклеарка као што је „Кршко“ (...) треба вам око 1,5 термалка или 2 хидроелектране (*Сџарџи* 489, 64).

ТЕРМОНУКЛЕАРКА — ТЕРМОНУКЛЕАРНА ЕЛЕКТРАНА: Можда „термонуклеарка“ (*Галаксија* 194, 59).

ТРАНСНАЦИОНАЛКА — ТРАНСНАЦИОНАЛНА КОМПАНИЈА: Како би транснационалке могле успјешно пословати? Оне могу пословати само као цјелина (*Сџарџи* 516, 16).

ХАВАЈКА — ХАВАЈСКА ГИТАРА: Два типа на хавајкама тамбурали су заборављене шлагере (*Еројшика* 27, 54).

ХУЛАХОПКЕ — ХУЛАХОП ЧАРАПЕ: У данашње вријеме хулахопке губе примат пред чарапама (*Еројшика* 26, 27).

Наведени примери показују да се у последњих десетак година универбати у нашем језику користе све више, често и у стилски неутралним текстовима.

У публицистичком и научном стилу, упоредо са универбацијом, све је заступљенија и супротна појава — мултивербација³⁶.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Бојаркина 1983	Бојаркина В. Д.: О некоторых особенностях новой глагольной лексики. у: <i>Новые слова и словари новых слов</i> . Ленинград. Наука, 1983.
Босак 1984	Bosák Ján: Hovorovost ako dynamicky faktor. <i>Slovenská reč</i> , 2, 65–73.
Босак 1987	Bosák Ján: O vymedzení univerbizácie. <i>Slovenská reč</i> , 4, 231–237.
Босилков 1980	Босилков Константин: Детерминологизацијата, езиковото строителство и езиковата култура. у: <i>Проблеми на езиковата култура</i> . Наука и изкуство, Софија, 1980, 143–148.
Брапцова 1986	Brabcova Radoslava: O. Martincová: Problematika neologismů v současné spisovné češtině. Univerzita Karlova, Praha 1983. <i>Зборник майице српске за филологију и лингвистику XXXI</i> , 199.
Вершчагина 1982	Вершчагина В. С.: Семантика речевых образований в функциональном аспекте. у: <i>Слово в грамматике и словаре</i> . Наука, Москва, 1984, 52–54.
Георгијева 1980	Георгијева Елена: Езикови проблеми на терминообразуването в българския език. у: <i>Проблеми на езиковата култура</i> . Наука и изкуство, Софија, 1980, 124–134.
Докулил 1962	Dokulil M.: Tvoření slov v češtině, 1: Teorie odvozování slov. Praha, 1962.
Волков и Сењко 1983	

³⁶ В. Ницолова 1980: 83, Једличка 1974: 171–173.

- Воков С. С., Сенько Е. В.: Стимулы языкового развития. у: *Новые слова и словари новых слов*. Ленинград. Наука, 1983, 43–57.
- Земска 1973 Земская Е. А.: *Современный русский язык. Словообразование*. Москва, Просвещение, 1973.
- Земска 1981 Земская Е. А., Китайгородская Е. Н., Ширяев Е. Н.: *Русская разговорная речь. Общие вопросы. Словообразование. Синтаксис*. Москва, Наука, 1981.
- Исаченко 1956 Isačenko A.: О неких языковых закономерностях в области наименования. у: *Sbornik Vysoké Školy Pedagogické v Olomouci, III, Praha 1956*.
- Исаченко 1958 Исаченко А.: К вопросу о структурной типологии словарного состава славянских языков. *Slavia 3 (1958)*.
- Једличка 1969 Jedlička Alois: Univerbizace a multiverbizace v pojmenovacích structurech. *Slavica Pragensia XI, Philologica 4–5, Praha, 93–101*.
- Једличка 1974 Jedlička Alois: *Spisovny jazyk v současné komunikaci*. Praha, 1974.
- Калишан 1984 Ежи Калишан: К уточнению понятия универбации (на материале русского языка). *Slavia Orientalis XXXIII/3–4 (Warszawa, 1984), 401–408*.
- Каранфиловски 1985 Каранфиловски М., Роус Д. и Пашоска М.: Универбизацијата како тип на зборообразување во чешкиот, рускиот и македонскиот јазик. *Лингвистички збор XXXII/2, 39–44*.
- Клаић 1984 Klaić Bratoljub: *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice*. Zagreb, Nakladni zavod МН, 1984.
- Клајн 1992 Клајн Иван: *Речних нових речи*. Матица српска, Нови Сад, 1992.
- Красильникова 1981 Красильникова Е. В.: О формальной структуре слова. у: *Проблемы структурной лингвистики 1978*. Москва, 1981, 149–162.
- Кучерова 1973а Kučerová Eleonóra: Univerbizácia odvodzovaním dvojslovných pomenovaní v ruštine. *Ceskoslovenska rusistika XVIII/3, 109–113*.
- Кучерова 1973б Kučerová E.: Univerbizácia substantivizáciou dvojslovných pomenovaní mužských osôb (Na ruskom materiáli v porovnaní so slovenským). *Slavica Slovaca 8, 3–14*.
- Лопатин 1978 Лопатин В. В.: Суффиксальная универбация и смежные явления в сфере образования новых слов. у: *Новые слова и словари новых слов*. Ленинград, Наука, 1978.
- Маројевић 1986 Маројевић Радмило: Типолошко диференцирање руског и српскохрватског језика (из дијакроничке и синхроничке перспективе). *Јужнословенски филолог XLII, 21–41*.
- Мискевич 1981 Мискевич Г. И.: Из наблюдений над словообразовательными вариантами. у: *Литературная норма и вариативность*. Москва, Наука, 1981, 99–114.
- Ницолова 1980 Ницолова Руселина: За интелектуализацијата во современниот бугарски книжен јазик. у: *Проблеми на јазикот и културата*. Наука и изкуство, Софија, 1980, 79–87.
- Оташевић 1988 Оташевић Ђорђе: Kalkiranje i univerbacija. *Zagoneta 318, 11*.
- Оташевић 1996 Оташевић Ђорђе: Варијантност вишечланих термина (на материјалу железничке терминологије). у: *Стандардизација терминологије*. Београд, САНУ, 51–65.
- Подражанска 1983 Подражанская Н. Т.: Опыт анализа словообразовательных реакций. На материале словаря ассоциативных норм русского языка. у: *Психолингвистические исследования в области лексики и фонетики*. Калинин, 1983, 124–133.

- Ристић 1995 Ристић Стана: Универбација као средство експресивизације разговорне лексике. *Јужнословенски филолог* LI, 125–133.
- Сигалов 1978 Сигалов П. С.: О соотношении деривата, словосочетания и предложения. у: *Семантика номинации и семиотика устной речи. Лингвистическая семантика и семиотика I*. Тарту, 1978.
- Симеон 1969 Simeon Rikard: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva na 8 jezika hrvatsko-srpski latinski ruski njemački engleski francuski italijanski španjolski*. Zagreb, Matica hrvatska, 1969.
- Тростерова 1980 Trösterová Zdeňka: Univerbizace jako objekt psycholingvističkého zkoumání. *Ceskoslovenska rusistika XXV/2*, 74–76.
- Торих 1996 Торих Божо: О суфиксалној универбацији у српском језику. *Српски језик, 1–2*, Београд 1996, 60–64.
- Хелцл 1963 Helcl M.: Univerbizace a její podíl při rustu dnešni slovní zásoby. *Slovo a slovesnost* 24.
- Хоралек 1967 Horálek L.: O univerbizaci a homonymii z hlediska principu ekonomie. *Ceskoslovenska rusistika 1967/3*.
- Шимчук 1972 Шимчук Е. Г.: Заметки по русской современной и исторической лексикографии (к истории некоторых сложных прилагательных в русском языке). у: *Лексикология и лексикография*. Москва, Наука, 1972, 167–180.

R é s u m é

Dorđe Otašević

Le terme *univerbation* a dans la littérature linguistique un sens restreint, mais aussi un sens extensif. Le point de départ fut marqué par la définition la plus restreinte, qui ne comprends comme le produit d'univerbation (univerbat) que les mots motivés, qui possèdent simultanément une syntagme synonymique (construite avec un mot dont la fonction est de motiver) caractérisée par une stable nomination linguistique. En transformant la syntagme attributive en mot suffixal la partie identifique de la syntagme est ommis, tandis que sa fonction est prise de la part de suffixe ajouté au membre différentiel de la syntagme.

Ces dernières années, notre langue littéraire a de plus en plus d'univerbats parmi les mots neufs. Les plus nombreux sont ceux avec des suffixes *-ac*, *-ak*, *-jak* (*daljinac*, *digitalac*, *nuklearka*, *plastičnjak*).